

A Budapesti Történeti Múzeum kisebb feltárásainak helyszínei és eredményei a 2015. évben*

*(Jelölésük a hátsó borító belső oldalán lévő térképen)
(Marked on the map on the inside back cover)*

9. Régészeti szakfelületei munkák a 10. számú főút nyomvonalában (Budapest III. ker., 10. számú főút)

2015. február 24. és 2015. december 31. között a Strabag Általános Építő Kft. megbízásából régészeti megfigyelést végeztünk a 10. sz. főút új nyomvonalának kiépítése és a kapcsolódó műtárgyak kivitelezésének földmunkáinál, ahol összesen 59 alkalommal, 46 munkanapon voltunk jelen.

A szakfelület során a kivitelezés teljes területét három nagyobb egységre bontva kezeltük, ezek mindegyikénél került elő régészeti leletanyag vagy objektum.

I.: Pomázi úti csomópont és környéke (1. kép):

Pomázi úti felüljáró: A felüljáró építése még 2014-ben, a Budapest–Esztergom vasút felújítási munkálatainak kapcsán kezdődött meg. Az akkori megfigyeléskor a pillérek a 20. munkaterület (továbbiakban MT)/ A-I, míg a Pomázi út nyugati oldalán létesített csapadékvíz elvezető a 20. MT/V jelzést kapta (LÁNG–LASSÁNYI 2015, 29–30).

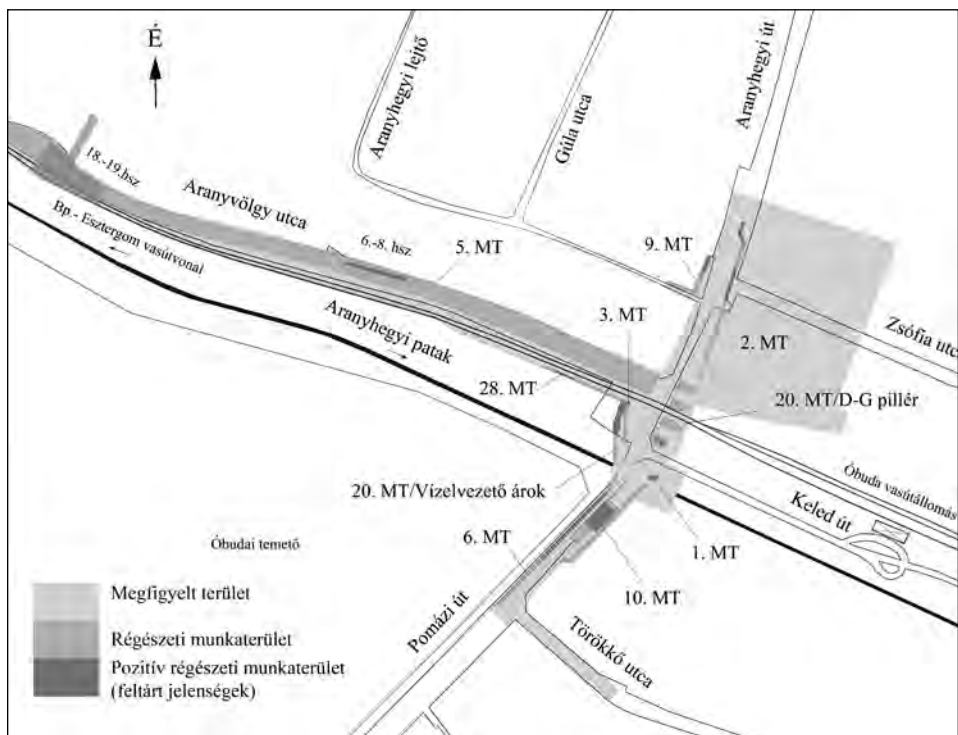
A felüljáró két rámpáját jelen projekt keretében építették meg. A korábbi feltá-

rások során kerültek elő régészeti objektumok, valamint szórvány leletanyag is az említett helyszíneken.

A felüljáró északi rámpájánál az alapozási sík recens feltöltésben kezdődik, az építkezéskor nem történt mélységi földmunka, így régészeti jelenség sem kerülhetett elő. A déli rámpa (10. MT) építésénél 14×71 m alapterületen, a jelenlegi felszíntől kb. 3 m mélységig négy fázisban történt a földkiemelés, sajnos többször is bejelentés nélkül. Ezekben a szakaszokban a felületben ugyan nem lehetett megfigyeléseket tenni, de a munkagödör szelvényfalai dokumentálhatóak maradtak.

Az alapozási sík 10-15 cm mélyen volt az altalajban. A környéken jellemző kőzettörmelékű altalajon képződött 25-30 cm vastag fekete iszapos-homokos rétegből szórvány középső neolitikus kerámia került elő. A tapasztalatok alapján ez a réteg töltődik be a régészeti korú objektumokba, illetve fedi is azokat. Az ezt takaró szürkésárga agyagos réteg steril, nagyrészt a salakos törmelékű 20. századi feltöltés, illetve tereprendezés vágta el. A rétegszórvány mennyisége délkelet felé haladva gyérült. Öt objektum feltárására volt lehetőség, ezek mindegyike

* Jelen összeállítás nem tartalmazza a BTM munkatársai által, zömmel közműfektetések során végzett régészeti szakfelületek helyszíneit.

1. kép: A Pomázi úti csomópont környezetében végzett régészeti megfigyelések és feltárások helyszínei

kerek, középső neolitikus gödör a Dunántúli Vonaldíszes Kerámia kultúrájának Zseliz időszakából, némelyik viszonylag sok leletanyaggal (kerámia, pattintott kőeszköz, állatcsont). A négy, felületben is észlelt gödör átmérője 65-110 cm között mozgott, míg átlag mélységük 25-45 cm volt. Sajnos a leggazdagabb leletanyagú méhkas alakú gödröt csak a metszettelben figyelhettük meg, oldalról tudtunk rábontani. Szintén a metszettelben tűnt fel egy a korabeli járósíntre utaló, közel vízszintesen fekvő kerámiatöredékekből álló jelenség is. Megemlítendő még egy északkelet–délnyugati irányú árok, amelyből leletanyag ugyan nem került elő, de rétegtanilag valószínűsíthető, hogy szintén régészeti korú.

*Pomázi úti csomópont Aranyvölgy utcai le-
hajtója („D” ág):* A lehajtó vasúthoz közeli délkeleti, a szántással bolygatott területen szórványként néhány római tegulatöredék került elő.

Az építési munkálatok során több közműkiváltásra és fektetésre is sor került, ezek közül a Pomázi és Aranyhegyi úttal párhuzamosan futó vízgerinc vezeték kiváltása (2. MT) érdemel figyelmet.

Az Aranyhegyi út mellé eső kb. 200 m hosszú szakasz mintegy 60 m hosszú, 2 m széles, 1,80 m mély szelvényében rétegszórvány kerámiatöredékek (középső neolitikus és kora bronzkor) mellett több középső neolitikus objektumot is dokumentálhattunk. Ezek egyike gödörmaradvány, a többi oszlophely volt.

Aranyhegyi út, támfalépítés (9. MT): Az Aranyhegyi út és Aranyhegyi lejtő sarkán az úttest szintemelését megelőzően beton támfalat építettek. A földmunkák mélysége 1–1,5 m volt. A modern kevert humuszos réteg alatt 80 cm mélységben humuszosodott löszös réteg jelentkezett szórvány középső neolitikus kerámiaanyagokkal.

Pomázi út, csapadékvíz-elvezető (6. MT): Az Óbudai temető kerítésével párhuzamosan futó csapadékvíz-elvezető csatorna egy előzőleg felbontott nyílt vízesárok helyére épült.

A 250 m hosszú, 3 m széles, 2 m mély árok alja 10–15 cm mélyen vág az altalajba, fölötté fekete iszapos homok, majd nyomokban megmaradt szürkéssárga agyag látszott.

Az iszapos homokos réteg itt is tartalmaz szórvány őskori (középső neolitikus és korai bronzkori) kerámiaöntvényeket, amelyek az Aranyhegyi-pataktól kb. 100 m-re kezdenek jelentkezni. Ezen a szakaszon egyetlen nagyobb méretű kerek őskori objektum került elő; ennek kibontására nem volt mód. Több kisebb bizonytalan korú beásás is jelentkezett a metszetalakban, de mivel ezek alig vágtak az altalajba, felszíni dokumentációjuk nem volt lehetséges. Betöltésük alapján régészeti korúnak tűntek, datáló leletanyag híján azonban pontos kormeghatározásuk nem volt mód.

Pomázi út – Keled út sarok, hídépítés (1. MT): Az építkezést megelőzően elbontották a korábban itt álló vasúti híd pilléreit, majd ezek helyére épültek az új alaptestek. A bontás után a munkagödör metszetalait lehetett dokumentálni. A déli pillér helyén csak 20. századi feltöltési réteget, illetve az altalajt figyelhettük meg.

Ezzel szemben az északi pillér helyén egy kövezett szint, és több objektum maradványai látszottak, amelyekből középső neolitikus kerámiaöntvények kerültek elő. A kövezett szint jellegét és kiterjedését nem lehetett megállapítani, valószínűsíthető, hogy az Aquincum polgárvárosból nyugat felé kivezető úttal, illetve az azt kísérő temetővel van összefüggésben.

Aranyhegyi út, csapadékvíz-elvezető (3. MT, 20. MT/Vízvezető): Az Aranyvölgy utca és az Aranyhegyi út találkozásánál déli irányba, a patak felé ásott közmű a korábbi években szakaszosan történő vasútfelújításhoz kapcsolódó 20. munkaterület csapadékvíz-elvezető árkával párhuzamosan, azzal összekötve épült (LÁNG–LASSÁNYI 2015, 29–30; LÁNG–LASSÁNYI jelen kötet 140–141).

Az Aranyvölgy utcai indító szakaszon az altalaj felett szennyezett iszapos, agyagos réteg, majd modern feltöltés látszott.

A vasúti sínektől a patak felé kiasott árkokban rétegszórvány kerámiaöntvények (őskori, római kor) mellett több régészeti korú objektum is előkerült.

A római kori beásások és építmények általában nem húzódtak mélyre a kőzettörmelék aljába, így egy részük a humuszolás során elpusztult és csak metszetben dokumentálhattuk őket.

Jellegüket tekintve a Keled út vonalában ismert temetővel függenek össze (Aranyárok menti temető, Aquincum polgárvárosának nyugati temetője [NAGY L. 1942, 465–468, 476–479; LASSÁNYI 2005; LASSÁNYI–BECHTOLD 2006; LÁNG–LASSÁNYI jelen kötet 138–139]). Ezek között több falkiszedés, sírkerteket övező, habarcsba rakott kőfal-szakasz, de sírok és néhány árok is található. A sírkertek kiterjedését nem lehetett lehatárolni, az

eredetileg is alacsony kerítésfalak javarészt szétterültek, vagy már korábban kiszedték őket. A falakat, egyetlen masszívabb, intakt állapotban fellelt darab kivételével, eredetileg nem ásták a közettörmelékes altalajba. Ennek alja földbe volt rakva, felső három kősorát pedig habarccsal terítették.

A legészakibb árokszszakaszokon található vizesárok nagy valószínűséggel azonos a távolabb, a felüljáró „E” pillérnél korábban talált árokkal (LÁNG–LASSÁNYI 2015, 29–30).

A 20. munkaterületen korábban feltárt szarkofágokkal (LÁNG–LASSÁNYI jelen kötet 140–141) egy vonalban egy bolygatott temetkezés jött napvilágra. Az alakatlan sírgödörben félig oldalt fekvő helyzetben észak–déli tájolású csontváz feküdt. A koponya és a jobb kar is hiányzott. A sírba mellékletet nem helyeztek, vagy későbbi ráásás során elveszett, bár betöltéséből római kori füstölőtál darabjai kerültek elő.

A sírt egy nagyméretű, kelet–nyugati irányú árok vágta el, amely vélhetőleg a bolygatás oka is volt. A beásás azonos a fent említett, szarkofágokat vágó árokkal. A betöltésében található iszapos homok alapján egyelőre régészeti korúnak tűnik.

A 20. munkaterület párhuzamos szakaszának szélesebb felületben történő kiásása során több római kori hamvasztásos sír maradványa volt fellelhető. Mivel ezek nem voltak beásva mélyen az altalajba, a terület kimarkolásakor jobbára elpusztultak, vagy a szelvény rézsús oldalfalában jelentkeztek. Kevés kerámia, kalcinált csont, illetve csont játékkorong került elő belőlük. Elhelyezkedésükben rendszer nem fedezhető fel, leginkább a korábban feltárt szarkofágoktól nyugati irányban kerültek elő.

Az Aranyhegyi patak felé vezető közös árokszszakaszon az objektumok ritkultak. Egy sávban erősen lepusztult kelet–nyugati irányú köves felület látszott, amely talán a temető által kísért római kori úttal függ össze. Mivel azonban annak a nyomvonala és építési technikája nem ismert, ez egyelőre hipotézis marad.

Őskori objektumok a 20. munkaterület vizesárákában voltak. Korábbi építési szakaszban oszlophelyek már megjelentek (LÁNG–LASSÁNYI 2015, 29–30), a jelen munkafázisban azonban egyéb telepobjektumok is előkerültek. Az őskori gödöröket az altalajba mélyítve jól körülhatárolhattuk, az árok 3 m széles felületében feltárásukra is sor kerülhetett.

A rekonstrukciós munkálatokkal kapcsolatos földmunkák során egyedül itt, a Pomázi és az Aranyhegyi úton nyílt lehetőség, hogy a patakra merőleges 3., 6., és 20. munkaterületeket összekötve a lelőhely keresztshelvényét megfigyelhessük. Ez alapján az Aranyhegyi-patak jelenlegi, szabályozott medrétől délnyugati irányban csak őskori telepjelenségek, északkelet felé viszont őskori és római kori objektumok is megjelennek. A vasúti töltés vonalánál észak felé, az Aranyvölgy utca ide eső szakaszán semmilyen régészeti lelet nem került elő. A nagyjából vízszintes terepen a patak eredeti medrét nem sikerült meghatározni, mint ahogy az említett római kori út pontos helyét sem.

A vasútfelújítás keretében feltárt, de a fentebb taglaltakhoz szervesen kapcsolódik a vasúti töltést dél felől kísérő 28. munkaterület. Ennek keskeny, 80 cm széles árkában mintegy 30 m hosszan szintén római kori hamvasztásos temetkezések, illetve az említett településhez tartozó őskori objektumok jelentkeztek. Előbbieket régészeti feltárás keretében dokumentálhattuk (be-

mutatását lásd LÁNG–LASSÁNYI jelen kötet 141).

II.: Aranyvölgy utca (Aranyhegyi út – Bécsi út szakasz, 5. MT)

A rekonstrukciós munkák során az Aranyvölgy utca új nyomvonalat kapott, szélesítésen esett át, és közműveket fektettek alá.

Régészeti jelenségek leginkább a vízvezeték és a csapadékvíz-elvezető csatorna építése során kerültek elő.

A csapadékvíz-elvezető 1,60 m mély, 1 m széles árkában az Aranyhegyi út felől kiindulva a szennyezett, bolygatott iszapos agyagos réteg fokozatosan kifutott, majd természetes löszös homokba váltott át, amelynek humuszosodott felső része is megmaradt. Az Aranyvölgy u. 6–8. számú telkek között szórvány őskori (középső neolitik és korai bronzkori) kerámiatöredékeket, pattintott kőeszközgyűjtöttünk. A leleteket befoglaló réteg alja a közműárok mélységében nem látszott, így beásott objektumok megfigyelésére nem volt mód.

A 13–20. házszámok előtt agyagos törmelékcsoknya vasúti töltés alá eső, elplánirozott szakaszát 2013-ban már sikerült megfigyelni (LÁNG–LASSÁNYI 2014, 34–35). Lejtőmozgás során lecsúszott, egészen nagy, esetenként köbméteres méretű szikladarabok szórvány régészeti korú leletanyagot tartalmazó barna humuszos rétegben állnak, amely a patak irányában vastagszik. Az itt ásott rétegvizsgáló szondákban nem sikerült elérni az altalajt.

A 18–19. házszám előtti szakaszon a vízgerinc és a csapadékvíz-elvezető csatorna kiásása során szórvány római kori kerámiatöredékek mellett falkiszedés nyomai és építési törmelék került elő. Ezek az Aranyvölgy u. 19/a. hsz. területén megfigyelt római kori épületmaradványokkal és

annak az omladékából származó törmelékkel együtt vannak összefüggésben.

A 2014-es évben az Aranyvölgy u. 19/a alatt zajló építkezés során a hegyoldalba vágott pincetömb kiemelését követően a metszetalakban római kori épületmaradványokat dokumentáltak, ami magyarázatot ad a fentebb említett jelenségekre. Ezáltal azonosíthatóvá vált az Alföldy Géza 1960-as terepbejárás naplójában (BTM Adattár 1092-79) római őrtoronyként említett maradványok forrása.

A 20. számú telektől nyugatra a történelmi korú réteg egyre inkább eltűnt. Régészeti lelet legnyugatabbi előkerülése a 22. házszám előtt talált rétegszórvány őskori kerámiatöredék volt.

III.: 10. sz. főút új nyomvonala és kapcsolódó új útszakaszok

A Bécsi út és az Aranyhegyi-patak kereszteződésétől az Ürömi úti körforgalomig tartó szakaszon a nagy felület ellenére kevés régészeti jelenség került elő. A 40 cm mélységig leszedett felszínen sárgásbarna, szántásnyomokkal tarkított humuszosodott agyagréteg látszott, néhol 20. századi téglá- és kötörmelékkel keveredve. A modern kori bolygatás leginkább a talaj felső 10-20 cm-es régiójára volt jellemző. Több ponton is megfigyelhettük az Ürömhegy irányából szivárgó rétegvízét.

Régészeti leletanyag az újonnan épített Virágosnyereg utcai lehajtónál került elő (7. MT). Az Aranyhegyi-pataktól a Csúcshegy felé haladva felszínben több különböző talajréteget különíthettünk el, a folyással párhuzamosan. Ezek részben újkori vas-, kerámia- vagy tégladarabokkal keveredtek, de előfordult régészeti leleteket tartalmazó réteg is. A Csúcshegy lábánál a régészeti leletanyag sűrűsödött, itt kettő szondában 1,40 m

mélységig volt lehetőségünk megfigyelni a rétegsort. Objektum nem jelentkezett; a leletanyag láthatólag egy kevert, eróziós rétegből került elő, újabb kori szennyeződéssel együtt.

Az őskori települési jelenségek értékelése

A 10. sz. főút (Aranyvölgy út) és Pomázi út csomópontjában elszórta előkerült középső neolitikus jelenségek korábban nem ismert megtelepedést jeleznek a területen. A korszakhoz biztosan kapcsolódó települési jelenségeket, zömmel gödröket, a 10., valamint a 20. és 28. munkaterületen lehetett dokumentálni. A településrészlet a Dunántúli Vonaldíszes Kerámia fiatalabb, ún. Zseliz fázisára keltezhető, a 28. munkaterületen egy gödör tartalmazott késő kottafejes töredéket. A legjelentősebb a 10. munkaterületen feltárt 6. sz. méhkas alakú gödör, amelyből a zömmel díszítés nélküliek mellett kevés zselizi karcolt díszű kerámia, őrlőkő töredékei, obszidiánpenge, paticsok, állatsontok és kagylóhéjak is előkerültek. A gödrökön kívül a 2. és a 20. munkaterületen megfigyelt oszlophegyek felmenő falú házak egykori létét is igazolják a területen.

Az Arany-hegy, és Péter-hegy által határolt, egykor nyíltvízű, vagy időszakosan ingoványos Mocsárosdűlő peremterületének hegylábi környezete, valamint az azt délről lezáró Aranyhegyi-patak Aranyhegy alatt húzódó mederszakaszának kiszélesedő alluviális területe, különösen kedvező feltételeket kínált a megtelepedés számára a neolitikum idején. Ezt jelzi az Aranyhegyi úton Schreiber Rózsa és Kalicz Nándor által 1998-1989-ben kutatott újkőkori településrészlet is, amely mellett, hogy a DVK idősebb szakaszának máig ismert legjelentősebb lelőhelye

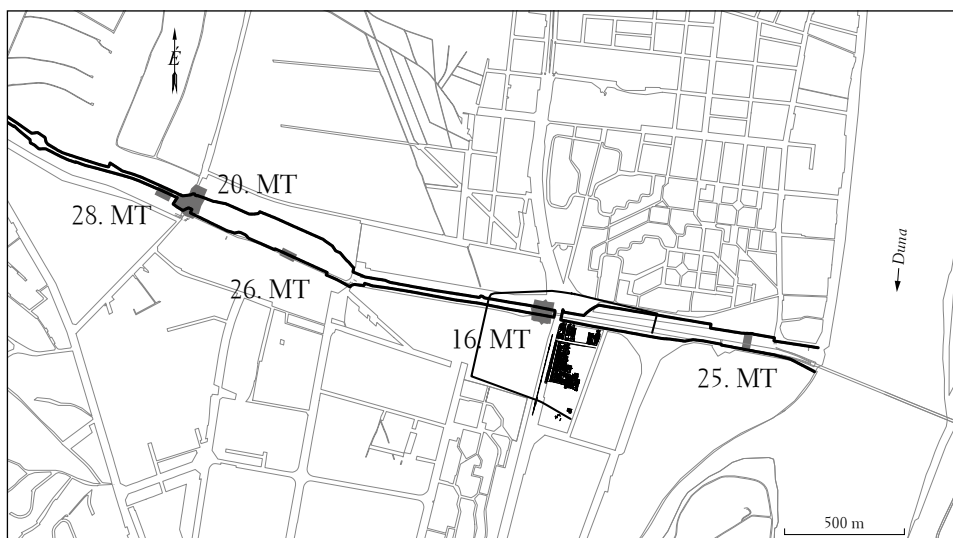
a fővárosban (KALICZ-SCHREIBER–KALICZ 1992), bizonyítja a terület-használatot a fiatalabb, főként a Zseliz időszakra nézve is (SCHREIBER 1988, 1991). Az eddigiek szerint az Aranyhegy előterében, a Mocsárosdűlő nyugati peremén ebben a fázisban egy településláncolat alakult ki, amely a 2015-ben megfigyelt jelenségek szerint az Aranyhegyi-patak mindkét oldalára kiterjedt.

A területen szórványosan előforduló kora bronzkori kerámiatöredékek a korszak településének közelségét jelzik a térségben, amely összefüggésben állhat a Makó-kultúra Aranyhegyi út mentén korábban már ismeretessé vált lelőhelyével (SCHREIBER 1994).

*Havas Zoltán – Gyenes Gábor –
Kraus Dávid – Lassányi Gábor –
M. Virág Zsuzsanna*

Irodalom:

- KALICZ-SCHREIBER–KALICZ 1992 • Kalicz-Schreiber, R. – Kalicz, N., Die erste frühneolithische Fundstelle in Budapest. Hommage à Nicola Tasić. *Balkanica* 23 (1992) 47–76.
- SCHREIBER 1988 • Schreiber R.: Budapest III. Aranyhegyi út 22590 hrsz. *RégFüz* 41 (1988) 7–8.
- SCHREIBER 1991 • Schreiber R.: Budapest III. Aranyhegyi út 22590 hrsz. (Mocsáros dűlő). *RégFüz* 42 (1991) 8–9.
- SCHREIBER 1994 • Kalicz-Schreiber, R.: Siedlungsfunde und ein Brandgrab der Frühbronzezeitlichen Makó-Kultur in Budapest. *Zalai Múzeum* 5 (1994) 39.
- LÁNG–LASSÁNYI 2014 • Láng O. – Lassányi G.: Új adatok az aquincumi polgárváros nyugati és keleti előterének

2. kép: Munkaterületek 2015-ben, a Budapest–Esztergom vasútvonal mentén

beépítettségéhez: Az Esztergomi vasút felújítása. Aqfüz 20 (2014) 16–37.

LÁNG–LASSÁNYI 2015 • Láng O. – Lassányi G.: Új eredmények az aquincumi polgárváros belterületének kutatásában: az esztergomi vasút felújítása II. Aqfüz 21 (2015) 19–31.

LASSÁNYI 2005 • Lassányi G.: Feltárások az Aranyhegyi-patak menti temetőben. Aqfüz 11 (2005) 81–90.

LASSÁNYI–BECHTOLD 2006 • Lassányi G. – Bechtold E.: Újabb feltárások az Aranyhegyi-patak menti temetőben. Aqfüz 12 (2006) 73–78.

NAGY L 1942 • Nagy L.: Temetők és temetkezés. In: Szendy K. (szerk.), Budapest története II. Budapest az ókorban. Budapest 1942, 464–485.

10. Budapest III. ker., Esztergomi vasút vonala

A BTM Aquincumi Múzeuma 2015-ben is folytatta a Budapest – Esztergom

vasútvonal felújításához kapcsolódó földmunkák régészeti megfigyelését, illetőleg a régészeti feltárást. A vasútfelújítás a 2014. évben gyakorlatilag befejeződött, így lényegesen kevesebb földmunkára került sor. Mindössze néhány új munkaterület megnyitására volt mód, ill. részben korábbi munkaterületeinkre tértünk vissza újabb feladatok miatt. A munkálatok minden esetben először régészeti szakfelügyeletként indultak, majd szükség esetén megelőző feltárásként folytatódtak (2. kép).

Polgárváros belterülete – nyugati oldal

A 2014-ben kutatott (LÁNG–LASSÁNYI 2015, 19–22) – és feltehetően a 2008-ban feltárt mozaikos épülethez tartozó (LÁNG 2009, 18–29) – helyiség további falrészletei, planírozási- és freskórétegek, valamint omladékok mutatkoztak egy fagyóker kiemelésekor keletkezett kisebb méretű gödörben, az említett korábbi kutatások helyének északi és nyugati

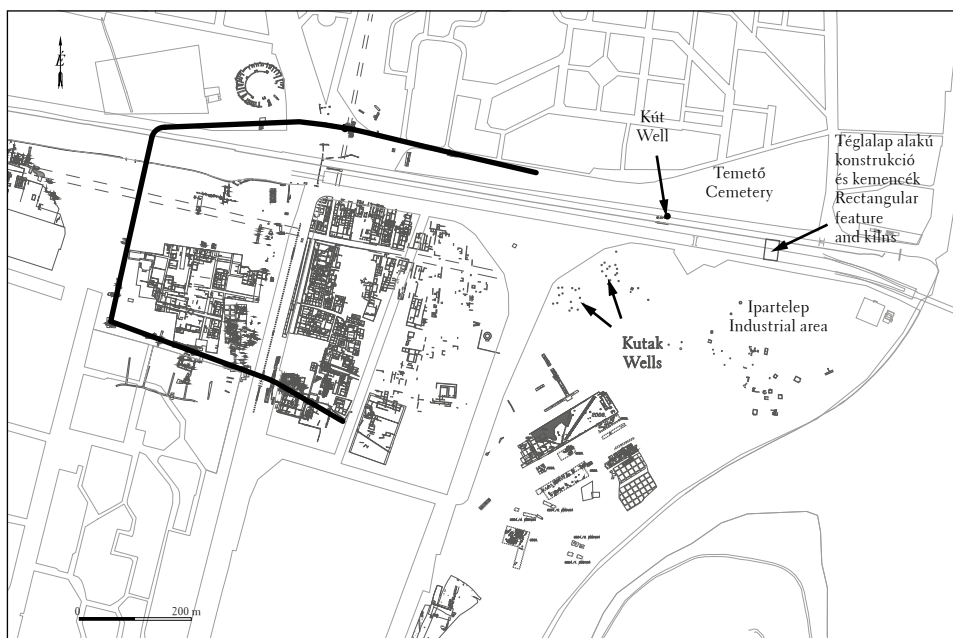
3. kép: Bizonytalan funkciójú téглаéptmény a polgárváros keleti előteréből (25. MT)

ti szomszédságában (16. MT). Az egyik helyiség sarkában fehér színű, nagyobb szemekből álló mozaikpadló széle is előkerült. Sajnos a feltárt emlékek – a gödör kis mérete miatt – további, nagyobb összefüggések levonására nem voltak alkalmasak.

Polgárváros keleti előtere

A város keleti falán kívül a 2013-ban előkerült kemencék zónájában (6. MT: LÁNG–LASSÁNYI 2014, 31–33), azoktól délre, a Pók utca déli oldalán folytatódtak a kutatások (25. MT) az újonnan, a töltésben kialakított alagút alatt. Az itt húzott közműárkokban és aknában nagyméretű, bizonytalan korú (római kori?) és funkciójú beásás (betöltésében teguladarabokkal, olvadékkal, átégett agyagdarabokkal) és egy *fossa*-szerű árok mutatkozott, de eze-

ket sajnos csak metszetben tanulmányozhattuk. Az utóbbi objektum valószínűleg a korábban, 2013-ban Lassányi G. által innen kissé nyugatra megfigyelt gödrök-höz tartozhatott (LÁNG–LASSÁNYI 2014, 34), míg a beásás talán a gázgyári római kori ipartelep részeként értelmezhető (kemencéhez tartozott?). Ugyanitt dél felé, a vasúti töltés déli szélén, szintén közműárkokban ismét egy római kori (talán téгла-, vagy mészégető) kemence maradványait dokumentálhattuk (túlégett téglák kerültek elő belőle). Ettől délre egy 3×3 m alapterületű (azaz megközelítőleg 10×10 *pes*), szabályos négyzet alapú objektumot tárhattunk fel teljes egészében: a jelenség oldalait eredetileg talán 4–4 sor magas, hosszúkás (14×40 cm), ill. négyzetes római téglával kerítették körbe, szárazon rakva (jelentős részük, ill. az oldalak

4. kép: Az aquincumi polgárváros és az ipartelep elhelyezkedése

erősen sérültek – 3. kép). A konstrukció sarkait átlósan elhelyezett téglákkal erősítették meg, beiszapolódott, sárga agyagos betöltése pedig nagyon kevés leletet tartalmazott, pl. egy hatszögletű, nagyméretű padlóteglat. A betöltés alatt, a jelenség nyugati oldalán egy sornyi téglakerült elő, de a teljes objektum alja nem volt burkolva. Az Aquincumban egyelőre egyedülálló téglalap alakú építmény rendeltetése kérdéses, valószínűleg könnyűszerkezetes épület alapja lehetett, esetleg ipari rendeltetéssel. Az építményt alkotó téglák formája alapján a konstrukciót a Severus-korra keltezhetjük (Havas Z. szíves szóbeli közlése).

A 2013 és 2015 között feltárt jelenségek és a leletanyag (beásások, téglalap- és/vagy mészegető kemence – részletek, téglalap-építmény, átégett agyagdarabok, olvadékok stb.), illetőleg korábbi adataink (kút jelenléte ugyanezen a területen, a patak déli partján: LÁNG 2010, 22–23) arra utal-

nak, hogy a polgárváros keleti ipartelepe észak felé, legalább az (ezen a szakaszon egyébként a római kor után keletkezett) Aranyhegyi-patak vonaláig még biztosan folytatódhatott a Kr. u. 2–3. században (sőt, talán a 4. században is). Az ipartelep határát északi irányban talán az a temetőrészlet jelölheti ki (4. kép), amely a patak északi oldalán, a Pók–Nánási–Városfal utca által határolt területen került elő 2003-ban (LÁNG 2004, 82–89). (L.O.)

Polgárváros nyugati előtere

Az esztergomi vasút felújításához kapcsolódó munkák 2015-ben több ponton érintették az aquincumi polgárváros nyugati temetőjének területét. Az Aranyhegyi-patak menti (vagy más néven Aranyárok menti) temető a polgárváros 19. század óta ismert nekropolisza, amely a településről nyugat felé kivezető út mentén található. A 19. századi és későbbi

5. kép: Sírépítményhez tartozó tobozos csücsdíz

vasútépítési munkák minden bizonnyal számos temetkezést elpusztítottak itt, akárcsak az 1919 és 1921 közötti munkák, amelyek során a patakot új mederbe terelték. Az első szisztematikus és máig legnagyobb feltárást Nagy Lajos végezte itt 1926 és 1929 között (NAGY L. 1942, 465–468, 476–479; Az ásatásokról szóló egyik legfontosabb forrás, Nagy Lajos egyik előadásának kéziratos szövege: BTM Adattár, 214–79). Ezen munkák során közel 300 római kori temetkezést és 50 sír építménymaradványt tárt fel. A későbbi időszakban 1956–57-ben és 1978-ban Kaba Melinda végzett kisebb ásatásokat (KABA 1957; 1958; 1979). A munkák a területen 2004-ben és 2005-ben folytatódtak (LASSÁNYI 2005; LASSÁNYI 2006).

A Nagy Lajos-féle kutatások dokumentációjának és a 2004–2005-ös ásatások leletanyagának a feldolgozása a közel-

múltban szakdolgozati formában (TÓTH 2016; PABESCHITZ 2014) megtörtént, így előzetesen jelentős mennyiségű információval rendelkezünk a temető topográfiájával és használatával kapcsolatban. A sírmező keleti irányban a polgárvárostól nyugatra mintegy 200 m-re kezdődik, megközelítőleg a Kunigunda útja vonalában. Északon a mai vasútállomás területéig biztos, hogy kiterjedt, délen a jelenlegi patakmeder déli oldalán folytatódik, pontos határa azonban nem ismert. A 2015-ben újonnan talált sírok azt mutatják, hogy a nekropolisz nyugati irányban jóval nagyobb kiterjedésű lehetett, mint azt korábban feltételezték. Bár Nagy Lajos a temető nagyon korai jellegét hangsúlyozta, és a sírok egy jelentős részét a Kr. u. 1. század második felére keltezte, az újabb feldolgozások azt mutatják, hogy a temető egy markáns horizontja a Kr. u. 2. századra keltezhető és e mellett későbbi, 3. századi szarkofágos temetkezések is megtalálhatók itt.

Az alábbiakban az év folyamán végzett munkák helyszínei keletről nyugati irányba kerülnek bemutatásra.

26. *munkaterület*: A nyár folyamán az Óbudai Vasútállomás épületéhez tartozó parkoló csapadékvíz-elvezető észak–déli árkában végeztünk feltárást, amelyet az Aranyhegyi-patakba vezettek. Ez a terület a Nagy Lajos által XLIX. számú sírkert (NAGY L. 1942) közelében fekszik. A keskeny, alig egy méter széles munkagödörben egy sír építményéhez tartozó észak–déli irányú falalapozás részleteit dokumentáltuk, továbbá egy hamvasztásos sír részlete is előkerült.

Augusztusban sajnos a területen bejelentés nélkül kibővítették a közműárkot, és itt valószínűleg a modern kevert fel-

6. kép: A két kirabolt szarkofágtemetkezés

7. kép: Kitapasztott szélű hamvasztásos sír, kerámiakorsókkal

töltésből egy toboz és leveles díszítésű, síremlékhez tartozó, mészkőből faragott, nagyméretű csúcspdísz is előkerült (5. kép).

20. munkaterület: Vízáteresztő árok ásásához kapcsolódóan, a Pomázi út és az Aranyvölgy utca sarkán az év első napjaiban két bolygatott szarkofágtemetkezés került elő (6. kép).

Mindkét kőkoporsó fedőlapját cserepekkel kirakott háztető formájúvá alakították az ókori kőfaragók. Az egyik oldalán díszes, füles keretet (*tabula ansata*) készítettek az elhunyt sírfelirata számára, azonban ezt a mezőt később üresen hagyták. Mindkét szarkofágot már az ókorban kirabolták, így azokban csak a szétdőlt emberi csontmaradványok maradtak meg. A szarkofágokból pontosan datálható leletanyag nem került elő, valószínűleg újra felhasználták

őket, így az sem kizárható, hogy az ezekben történt legutolsó temetkezések már a Kr. u. 4. századra keltezhetőek.

Ugyanezen árkok folytatásában az év folyamán erősen sérült római kori hamvasztásos sírok maradványait, legtöbbször csak azok legelső hamus rétegeit találtuk meg. A területen néhány nagyméretű újkőkori cölöphelyet is dokumentálni tudtunk az alsó sárgásbarna, kőzettörmelékes, záporpatak-üledékes rétegben.

28. *munkaterület*: A vasút Aranyvölgy utcával párhuzamos szakaszán, a sínek déli oldalán ásott vízvezető árok egy pontján az árkok alsó szintje régészeti korú rétegeket is elért. Itt a barna termett humuszos és az alsó, sárgásbarna, kőzettörmelékes, záporpatak-üledékes réteg határán két ovális, kitapasztott szélű római kori hamvasztásos sírt tártunk fel (7. kép). A sírokból kerámiaedények kerültek elő, amelyek alapján a temetkezések a Kr. u. 2–3. századra keltezhetőek. A területen továbbá neolitik kerámiaüredékeket és néhány ebből a korból származó beásást, cölöplyukat is dokumentáltunk.

Az év folyamán végzett feltárások eredmények és a fentebb ismertetett megfigyelések alapján újabb információkat kaphattunk az Aranyárok menti temetőről, amely a polgárvárosából kivezető kelet–nyugati főútvonal két oldalán húzódott. A sírkertekből és monumentális sír építményekből álló sírutca a rendelkezésre álló adatok alapján a nyugati városfalról mintegy 500 m-re kezdődött, és legalább 800 m hosszan húzódott nyugati irányban. Jelenleg a főút pontos vonala nem ismert, de nem kizárt, hogy az 20. század elején áthelyezett patakmeder, vagy annak északi töltése alá esik. (L.G.)

Láng Orsolya – Lassányi Gábor

Irodalom:

KABA 1957 • Kaba M.: Budapest, III. Aranyhegyi patak. RégFüz 9 (1957) 17.

KABA 1958 • Kaba M.: Budapest, III. Aranyhegyi patak. RégFüz 10 (1958) 21.

KABA 1979 • Kaba M.: Budapest, III. Keled utca. RégFüz 3 (1979) 37.

LÁNG 2004 • Láng O.: Római kori temetőrészlet az aquincumi polgárváros északi-keleti szomszédságában. Aqfüz 10 (2004) 82–89.

LÁNG 2009 • Láng O.: Gazdagon díszített épület az aquincumi polgárváros nyugati részén. Aqfüz 15 (2009) 18–29.

LÁNG 2010 • Láng O.: Feltárások az aquincumi polgárváros keleti határán. Aqfüz 16 (2010) 19–24.

LÁNG–LASSÁNYI • 2014 Láng O. – Lassányi G.: Új adatok az aquincumi polgárváros nyugati és keleti előterének beépítettségéhez: az esztergomi vasút felújítása. Aqfüz 20 (2014) 16–37.

LÁNG–LASSÁNYI 2015 • Láng O. – Lassányi G.: Új eredmények az aquincumi polgárváros belterületének kutatásában: az esztergomi vasút felújítása II. Aqfüz 21 (2015) 19–31.

LASSÁNYI 2005 • Lassányi G.: Feltárások az Aranyhegyi-patak menti temetőben. Aqfüz 11 (2005) 81–90.

LASSÁNYI–BECHTOLD 2006 • Lassányi G. – Bechtold E.: Újabb feltárások az Aranyhegyi-patak menti temetőben. Aqfüz 12 (2006) 73–78.

NAGY L 1942 • Nagy L.: Temetők és temetkezés. In: Szendy Károly (szerk.), Budapest története II. Budapest az ókorban. Budapest 1942, 464–485.

PABESCHITZ 2014 • Pabeschitz V.: Az aquincumi Aranyhegyi-patak menti római temető 2004–2005. évi feltárása. BA szakdolgozat az ELTE BTK Történelem mes-

8. kép: Fémdepó feltárás közben az aquincumi polgárváros nyugati részén

terszak, Régészet szakirányon – kézirat. Budapest 2014.

TÓTH kézirat • Tóth R.: Az 1926–29-es években lévő Aranyhegyi-patak menti ásás leletanyagának beazonosítása és értelmezése. BA szakdolgozat az ELTE BTK Történelem alapszak, Régészet szakirányon – kézirat. Budapest 2016.

11. Budapest III. ker, Aquincumi polgárváros nyugati része (hrs.: 19668/4)

2015-ben tovább folytatódott az előző években végzett műszeres leletkutatás az aquincumi polgárváros nyugati felében, amelynek módszereit és céljait már korábban részletesen ismertettük (LASSÁNYI–ZSIDI 2014; LASSÁNYI–ZSIDI 2015).

Az év folyamán Sándor Lajos (Sandax Kft.) segítségével folyt a terület bejárása a növényzet állapotától függően. Ennek során a szórványos éremleletek mellett egy sérült, vékony bronzlemezből kalapált bronzmécsest is találtunk.

A műszeres kutatás során tavasszal alig 40 cm mélységben egy zárt, római kori fém leletegyüttesre (depóra) bukkantunk. A megtaláláskor először nagy mennyiségű vaslemez-töredéket (köztük szegeccsel átfúrt darabok) kerültek elő egy keskeny gödörben. Ezeket először modern korinak véltük, a tárgyak alatt azonban egy vas kardkoptató is feküdt, valamint a műszer a kisméretű, alig 30 cm átmérőjű gödör aljában további fémtárgyakat jelzett.

A leletösszefüggések vizsgálatára a nyár folyamán egy 5×5 m-es, a fő égtájaknak tájolt szondát nyitottunk.

9. kép: Vasból készült feszítőzabla az aquincumi polgárváros nyugati részében feltárt fémdepóból

A felső, szürkésbarna, humuszos, köves, tégl- és kőtörmelékes, átszántott (SE-1) rétegből római kori és modern kori kerámia, állatsont és építési törmelék került elő. A szelvényben egyes pontokon egy már a csak tisztán római kori anyagot tartalmazó, de teljesen hasonló állagú réteget is elértünk (SE-2), amelynek tetejét a déli oldalon néhány nagyobb kő és néhány kisebb paticsfolt is jelezte. A réteg talán járósíntként értelmezhető, amely a szelvény déli tanúfalában felbukkanó kelet–nyugati tájolású kőfal (SE-3) külső oldalához tartozhatott.

Az említett gödör alsó rétegében egy bronz ládikaveretet, egy íves vaspántot(?), vas bútoralkatrészeket táltunk, legalul pedig egy vasból készült feszítőzablát (8–9. kép). A tárgyakhoz tartozó beásás nem lát-

szott, így az a legvalószínűbb, hogy az alig 30 cm-es körben egy kupacban elhelyezett tárgyak valamilyen zsákban vagy kosárban lehettek elásva a római kori (SE-2-es) rétegbe. A szelvény felső két rétegéből összesen öt Severus-kori érem és egy további kopott, 3. századi *suberatus* került elő.

A depó alján talált vaszabla lovak betöréséhez használt úgynevezett szorítózablaként azonosítható (8. kép), amelynek egyelőre nincs párhuzama Aquincumból, csak a birodalom más területeiről (CURLÉ 1911, LXXI tábla, 3. kép).

A depóhoz tartozó tárgyakat valószínűleg újrahasznosítás céljából gyűjtötték össze és ásták el egy sekély gödörben a Kr. u. 3. század folyamán.

Lassányi Gábor

Irodalom:

CURLE 1911 Curle, J.: A Roman frontier post and its people. The Fort Of Newstead In The Parish Of Melrose. Glasgow 1911.

LASSÁNYI-ZSIDI 2014 • Lassányi G. – Zsidi P.: Budapest III. ker., Aquincum polgárváros nyugati oldal. Aqfűz 20 (2014) 127–128.

LASSÁNYI-ZSIDI 2015 • Lassányi G. – Zsidi P.: Előzetes jelentés az aquincumi polgárváros területén folytatott műszeres leletkutatójáról és lelőhelyvédelmi munkákról. Aqfűz 21 (2015) 32–50.

12. Budapest III. ker., Aquincum–HÉV megálló

Múzeumunk 2015 őszén kezdte el az aquincumi polgárvárosi amfiteátrum

melletti megálló átépítéshez kapcsolódó földmunkák régészeti megfigyelését, illetve szükség esetén a régészeti feltárást. 2016-ban további munkaterület megnyitása várható. A HÉV megálló áthelyezése több, különböző típusú földmunkával járt: a belváros felé haladó szakasz új peronjának kialakítása, közműfektetés, illetve vezeték tartó-oszlopok alapozása. Ezek a földmunkák elsősorban a polgárvárosi amfiteátrum közvetlen, nyugati környezetét (kapu zónája), az északi városfal itt húzódó szakaszát és délebbre (10. kép a), a 2008 és 2015 között részben feltárt mozaikos épület(ek?) zónáját érintették (legutóbb: LÁNG 2015a, 19–22.).

A városfalon kívül, az amfiteátrum tőszomszédságában, a kialakítandó új megálló peronjához végzett földmunkák során húzott, észak–déli irányú árkokban, a kb. 80 cm vastag újkori feltöltés alatt, szórva-

10. kép: Az aquincumi HÉV megálló átépítéséhez kapcsolódó földmunkák helye a polgárváros területén és a város északi előterében (a), illetve a Záhony u. 7., Graphisoft park ásátás helyszíne (b)

11. kép: Épület fűtőcsatornájának részlete a forum zónájából

nyosan találtunk római kori leletanyagot, elsősorban téglatöredékeket. Az aréna keleti kapuján kivezető csatorna helyreállított szakaszát kelet felé, a földmunkák során nem találtuk meg, az feltehetően elpusztult, esetleg mélyebben van. Az amfiteátrumhoz tartozhatott az a nagyméretű, mészkőből faragott építészeti tagozat, ami attól néhány méterre északkeletre került elő.

Az északi városfal ezen szakaszától közvetlenül délre, az Aranyhegyi-patak mellett, felsővezeték tartóoszlopának és a lépcsőfeljáró számára létesített gödrökben római kori planírozási rétegeket dokumentáltunk szórványos leletanyag (terra sigillata, házikeramia) kíséretében. A rétegsor alatt itt is megfigyelhettük azt a fekete agyagos réteget, amely a polgárváros

területének legkorábbi (1. század utolsó negyede) időszakához kapcsolható. Ebből leletanyag nem került elő (LÁNG 2015b, 178–185; SÖLÉTROMOS–SZAPPANOS–KROLOPP 2013, 142–147, 7. kép).

Az egykori *forum*tól nyugatra korábban (2008–2015) nagyméretű, gazdagon díszített épület (vagy épületek) került elő, mozaikrészletekkel, falfestménnyel, stukkó- és márványdarabokkal (LÁNG 2015a, 19–31; LÁNG–LASSÁNYI 2016, ld. jelen kötet 136–137). Ezen épület(együttes?) déli szomszédságában, a nyugat felé kanyarodó vasúti sín északi és déli oldalán, összesen négy felsővezeték tartóoszlopának gödrében volt lehetőségünk feltárást végezni. Ugyanitt, a vasúti sínhez tartozó kábelárokban, illetve a mellette nyitott kutatóárkokban és a 2015. évek tőszom-

szédságában lévő felsővezeték tartóoszlopainak alapozási gödreiben Zsidi Paula és Kovács Borosi Ágnes végzett kutatásokat 1977-ben, ekkor épületfal-részletek kerültek elő (ZSIDI 1978, 45–46). 2015-ben a kb. 1 m mélységű gödrökben kelet–nyugati irányú épületfal *in situ* vakolattal, terrazzopadló részlete, ill. észak–déli irányú, kőfalas fűtőcsatorna és omladékok mutatkoztak (11. kép). A kerámialeleteken túl színes falfestmény- és stukkótöredékeket is gyűjtöttünk. A most előkerült épületrészleteket a korlátozott feltárási lehetőségek miatt (1,5×1,5 m alapterületű gödrök) nem tudtuk összefüggéseikben értelmezni, de talán az 1977-ben feltárt épületrészletekhez, esetleg az ún. „mozaikos” épülethez tartozhattak. A nyugat felé, egészen a nyugati városkapu zónájáig nyitott további, 1,5×1,5 m alapterületű gödrökben a vastag újkori feltöltés alatt vékonyabb római kori törmelékes réteget, alatta pedig a fent már említett fekete, agyagos réteget dokumentálhattuk.

A munka 2016-ban folytatódik, így remélhetőleg lesz még alkalmunk a város közvetlen, északi előterének kutatására.

Láng Orsolya

Irodalom:

LÁNG 2015a • Láng O.: Új eredmények az aquincumi polgárváros belterületének kutatásában: az esztergomi vasút felújítása II. Aqfüz 21 (2015) 19–31.

LÁNG 2015b • Láng, O.: Semi-subterranean pit houses in the civilian vicus of Aquincum. In: Bíró, Sz. –Molnár A. (szerk.), Ländliche Siedlungen der römischen Kaiserzeit im mittleren Donauraum. Győr 2015, 169–196.

LÁNG–LASSÁNYI 2016 • Láng O. – Lassányi G.: Budapest III. ker., Esztergomi vasút vonala. Aqfüz 22 (2016) 136–142 (jelen kötet).

SÖLÉTROMOS–SZAPPANOS–KROLOPP 2013 • Sölétromos A. – Szappanos B. – Krolopp E.: 6.2. Az aquincumi feketeagyag rejtélye – adalékok a római kori környezet rekonstrukciójához. In: Mindszenty A. (szerk.), Budapest. Földtani értékek és az ember. Budapest 2013, 142–147.

ZSIDI 1978 • Zsidi P.: „B”624. Aquincum-polgárváros, nyugati rész (hrs. 19695, 19418, 19430). RégFüz 31 (1978) 45–46.

13. Budapest III. ker., Záhony u. 7. (hrs.: 19333/46)

2015 őszén új fejlesztések kezdődtek a Graphisoft Parkban, az egykori Óbudai Gázgyár területén, a Záhony utca vonalától délre (10. kép b). A munkák első fázisában szakfelügyeletet biztosítottunk a régi gázgyári közművek és építményalapok elbontásához, továbbá két, az 1990-es évek végén és a 2000-es évek elején épült épület felszámolásához, majd megelőző feltárást kezdtünk a területen.

A feltáráshoz jelentős részben az elbontott I és J jelű épületek alatt, a már a gázgyári tevékenységekkel erősen roncsolt, a mai járószint alatti 3 m-es mélységű talajrétegében került sor.

A terület keleti oldalán egy mély, észak–déli természetes árok húzódik, amelynek folytatást 2009–2010-ben délre találtuk meg (Graphisoft Dél ásatás: LASSÁNYI 2010; LASSÁNYI 2011). Ebben csak természetes teremtett sötétbarna humuszos talajréteget találtunk.

A legkorábbi jelenségeket két kora bronzkori (Harangedény-Csepel csoport),

12. kép: Kő- és téglasírok a Graphisoft Park területén

13. kép: Női sír gagát és arany nyakláncsal a Graphisoft Park területén

erősen sérült edénykupac jelentette, ezek valószínűleg umasírokhoz tartozhattak. Az edények a korábban már délebbre megtalált temetőhöz tartozhatnak (LASSÁNYI 2011, 38–39). A természetes ároktól keletre egy észak–déli irányú, ovális keresztmetszetű római kori árokra bukkantunk (SE-4/5), amely déli irányban több felé ágazott. Ez az árok minden bizonnyal abba a korai, feltehetően Kr. u. I. század második felében kitűzött, fő égtájának megfelelően tájolt, derékszögű, feltehetően telekosztási rendszer részét képezi, amelynek nyomait a Gázgyár területén már több helyen dokumentáltuk (LASSÁNYI 2007, 112–113). Az SE-4/5-ös árok vonalától délkeletre egy római kori sírcsoport nagymérték-

ben bolygatott maradványai kerültek elő. A nyolc sír (1420-1427. sír) mindegyike csontvázas temetkezés volt. Előkerült egy roncsolódott, habarcsos téglasír (1421. sír), amelyhez hasonlók mind a Gázgyár területén (LASSÁNYI 2011, 44–48; LASSÁNYI – VASS 2016), mind a polgár város déli temetőjében (ZSIDI 1999; ZSIDI 2001a; ZSIDI 2002), mind pedig a Filatorigátnál váltak ismertté korábban (ZSIDI 2001b, 65). Ezen kívül egy erősen sérült, rossz minőségű, sárgásfehér, négy-szögletes mészkőlapokból összeállított kőláda sírt (1420. sír) is feltártunk (12. kép). A további temetkezésekenél vasszőgek jelezték a fakoporsókat, ezek közül három gyermeksírt (1422, 1423, 1424. sír) és egy

14. kép: Az arany függő és gyöngyök a Graphisoft Park területén feltárt 1425. sírból

15. kép: Hasábos testű üvegedény a Graphisoft Park területén feltárt 1427. sírből

felnőtt temetkezés volt. Az utóbbiban egy vékony csontozatú nő feküdt (1425. sír), nyakán többsoros gagát- és aranygyöngyökből álló nyakláncot viselt, amelynek központi aranydrótból csavart függője közepén eredetileg talán gyöngy lehetett (13–14. kép). A többi temetkezés szintjénél mélyebben egy további, megfigyelhető csontmaradványt nem tartalmazó koporsós gyermeksírt (1427. sír) találtunk, amelyben kerámiaedények mellett egy hasábos testű üvegedény is volt (15. kép). A megtalált 8 sír meglehetősen zárt sírcsoportot alkotott és előzetesen a Kr. u. 3. sz. végére – 4. sz. elejére keltezhetjük.

A feltárás északnyugati részén csak a homokos altalaj maradt mag a modern bolygatás alatt. Ugyanitt előkerült egy kőből és téglából (köztük római kori tégladarabokból épült újkori kút is (SE-38/39). A terület délkeleti részén egy nagy, mintegy 3 m átmérőjű kerek, barna humuszos-homokos betöltésű beásást 2,5 m mélységig

bontottunk ki (SE42/43), amely minden bizonnyal kút lehetett. Ebből mindössze egy római kori téglatöredék és egy kerámiaszilánk került elő. További bontására a talajvíz és a homokrétegek bizonytalan állaga miatt nem volt lehetőségünk.

Lassányi Gábor

Irodalom:

LASSÁNYI 2007 • Lassányi G: Előzetes jelentés az aquincumi polgárváros keleti (gázgyári) temetőjének feltárásáról. Aqfűz 13 (2007) 102–116.

LASSÁNYI 2010 • Lassányi G: Feltárások az egykori Óbudai Gázgyár területén. Aqfűz 16 (2010) 25–38.

LASSÁNYI 2011 • Lassányi G.: Kora bronzkori és római kori temetőrészlet feltárása a volt Óbudai Gázgyár déli részén. Aqfűz 17 (2011) 36–51.

LASSÁNYI-VASS 2016 • Lassányi G. – Vass L.: Az „utolsó” rómaiak – Adatok az Aquincum polgárvárosának kései történetéhez egy agancsfésű kapcsán. *BudRég* 48 (2016) megjelenés alatt.

ZSIDI 1999 • Zsidi P.: A római kori partépítés nyomai a Duna polgárvárosi szakaszán. *Aqfűz* 5 (1999) 84–94.

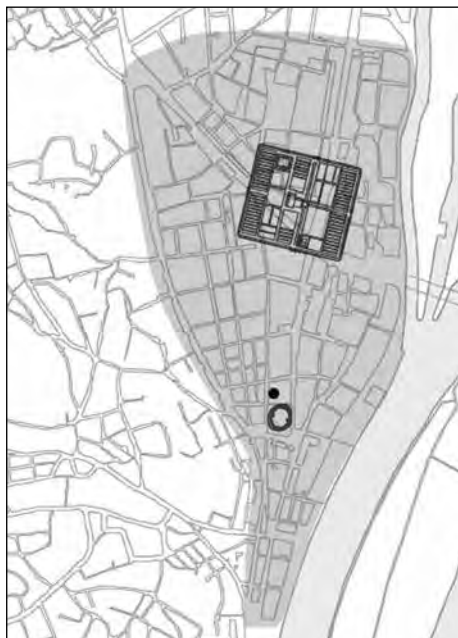
ZSIDI 2001a • Zsidi P.: Kutatások az aquincumi polgárváros déli előterében II. *Aqfűz* 7 (2001) 68–75.

ZSIDI 2001b • Zsidi P.: Településszerkezet kutatása az aquincumi katonavárostól északra. *Aqfűz* 7 (2001) 59–67.

ZSIDI 2002 • Zsidi P.: Az aquincumi polgárváros délkeleti előtere az újabb kutatások tükrében. *BudRég* 35 (2002) 143–158.

14. Budapest III. ker., Szőlő u. 9–11. (hrsz.: 17619)

A telek az egykori katonaváros déli zónájában helyezkedik el, a katonai amfiteátrumtól északnyugati irányban, 70 m-re (16. kép). A területén egy mélygarázzsal kialakított társasházak építettek. A kivitelezés, költségei folytán nagyberuházásnak minősült, így egy esetleges teljes felületű feltárást megelőzendően, a régészeti érintettség megállapítása érdekében, a Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ előkészítésével 2015. szeptember 28. és október 2. között próbafeltárást végeztünk. Ennek során két kutatóárokot létesítettünk, egy észak–délit (1. árok) és egy kelet–nyugati (2. árok). A területen jelentkező 3,5 m vastagságú, épülettörmelékes modern kori feltöltöttség miatt ezeket rézsús oldalfalal alakítottuk ki. Ennek következtében az árok alsó, a régészeti rétegeket is érintő részei 12,5×1,45–1,90 (1. árok), illetve

16. kép: A Szőlő u. 9–11. feltárási helyszíne a katonaváros területén

6,60×1,70 m-re (2. árok) szűkültek, így a ténylegesen feltárt felület mindössze 56 m²-t tett ki.

Az árok vizsgálata alapján megállapíthattuk, hogy az említett modern kori feltöltés alatt egy 20–40 cm-es vastagságú, tömött, zöldesszürke, agyagos-iszapos réteg húzóódott, amelyben szórányosan 1–1,5 cm-nyi mállott kerámiadarabkákat (ezek leginkább római kori téglák anyagára és jellegére emlékeztettek), illetve apró faszénmaradványokat figyelhettünk meg. Mindkét árokban ez a réteg fedte az alattuk jelentkező kisszámú, római korra datálható objektumot: az 1. árok északi végében egy laza törtköves tetejű sekély beásást, déli felében pedig egy ugyancsak kövek által lefedett, kisebb gödröt észleltünk. Előbbiből állatcsontok és vi-

szonylag nagyobb mennyiségű kerámia-töredék, utóbbiból kisszámú kerámia és négy, erősen korrodálódott bronzpénz került napvilágra. Méretük alapján feltehetően késő római *foliis*okról van szó. A 2. árok teljes felületében egy laza, törtköves (szórványosan teguladarabkákkal tarkított) réteg húzódott a már említett agyagos-iszapos réteg alatt. Ugyancsak általános, mindkét árokban felbukkanó jelenségként észleltük azt a világos zöldesszürke, agyagos-humuszos, enyhén faszenes, feltehetően az egykori őshumusz bolygatásából kialakult réteget, amely már közvetlenül a sárga altalaj felett húzódott. (Az észlelt régészeti jelenségek vagy közvetlenül felette vagy ebbe beásva jelentkeztek.) Vastagsága változó volt, a 2. árokban 90 cm körül, míg az 1. árokban jóval vékonyabban, 20–30 cm-ben jelentkezett.

Jóllehet, kis alapterületű feltárt felületről van szó, ugyanakkor a lelőhely a római kori katonaváros azon zónájában helyezkedik el (MADARASSY 2003, 102–110), ahol joggal számíthatunk volna az egykori településre intenzívebben utaló régészeti jelenségekkel (mint például épületmaradványok, illetve omladékok, planírrétegek stb.). Mint látható, ezzel szemben meglehetősen gyérszámú, nehezen értelmezhető római kori objektumot észlelhettünk. Ennek okai közt természetesen szerepelhetnek a római kort követő (elsősorban modern kori) intenzív tereprendezések pusztításai, ugyanakkor a mindenhol jelen lévő agyagos-iszapos réteg megléte (amely egyfajta római kor utáni, de még az újkort és modern kort megelőző „fedőréteggént” értelmezhető) inkább azt sugallja, hogy a terület a római kor folyamán beépítetlen lehetett és csak időszakosan, szórványosan létesített

beásásokkal (árkokkal, gödrökkel) használták.

Vámos Péter

Irodalom:

MADARASSY 2003 • Madarassy, O.: Die Canabae legionis. In: Zsidi, P. (red.), Forschungen in Aquincum. 1969–2002. Aquincum Nostrum II. 2. Budapest 2003, 101–111.

15. Budapest XXII. ker., Nagytétényi út 49. (hrs.: 232010)

A fent nevezett telken a Szatmári Épületgépészeti és Fürdőszoba Szakáruház csapadékvíz elvezetésének földmunkálataihoz kapcsolódóan 2015. augusztus közepén régészeti megfigyelést végeztünk. A kivitelező (KKE-West Kft.) gépi földmunkavégzése során a felszíntől mintegy 1,5 m mélységben szórványosan újkőkori kerámia-töredékek, valamint kisebb köves felület jelentkezett. Ez utóbbit a római kori topográfia ismeretében a *limes*út maradványaként lehetett meghatározni. A megfigyelés régészetileg pozitív eredményét követően a kivitelezői munka részleges leállításával augusztus 18. és szeptember 2. között megelőző feltárás keretében folytattuk a munkát. A szórványos, kis mennyiségű leletanyagot tartalmazó telepjelenségek (SE 001 és SE 007 rétegek, SE 002-006, SE 008, SE 013 gödrök) korát a középső neolitikum idejére datálhatjuk (17. kép). Az előkerült jelenségek egy része (SE 009-012 és SE 014) azonban nem keltezhető, vagy recensnek bizonyult.

17. kép: A középső neolitikus település sekély objektumai a beruházással érintett területen (fotó: Tóth Farkas Márton)

Az őskori jelenségek a közeli Növény utcában (M0 autópálya Növény utca csomópont lelőhelyen) 2010–2011-ben kutatott, középső neolitikus (DVK fiatalabb; kottafejes és Zseliz időszak) település részét képezik (SZILAS–VIRÁG–BESZÉDES 2011; VIRÁG 2012). Az objektumok (gödrök) kevés leletanyagot tartalmaztak, zömmel a Zseliz időszakból, sekélynek, erősen pusztultnak bizonyultak. Szórványos, nem túl intenzív előkerülésük a lelőhely szélénél közelségét jelezhetik.

Beszédes József – Kraus Dávid –
Tóth Farkas Márton –
M. Virág Zsuzsanna

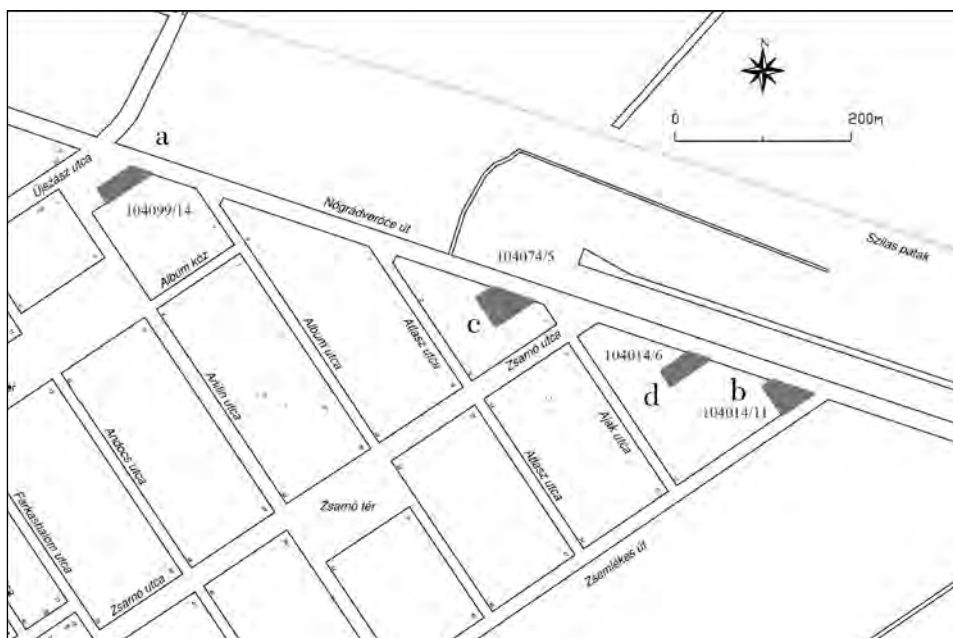
Irodalom:

SZILAS–VIRÁG–BESZÉDES 2011 • Szilas G. – M. Virág Zs. – Beszédes J.: Középső újkőkori, késő avar teleptyomok és a limesút részlete az M0 autópálya Budatétény–Növény utcai csomópontjának feltárásán. *Aqfűz* 17 (2011) 83–107.

VIRÁG 2012 • M. Virág ZS.: Újabb kutatások az M0 autópálya Növény utcai csomópontjában (Budapest XXII. ker.) – További adatok a középső neolitikus település megismeréséhez. *Aqfűz* 18 (2012) 74–98.

16. Újabb régészeti kutatások a Szilas-patak mentén (Budapest XVI. ker., Nógrádverőce út)

A XVI. kerületi Nógrádverőce út mentén, a Szilas-patak déli oldalán húzódó lelőhelyen, 2015-ben újabb kutatásokra nyílt lehetőség a családi házak építéséhez kapcsolódó régészeti szakfelületeknek köszönhetően. Az elmúlt években megszorodó földmunkák rövid összefoglalásából jól látszik egy régészeti lelőhely körülhatárolásának helyenként hosszú évtizedekig tartó folyamata. A lelőhely már régóta ismert és 1968 óta epizódyszerűen kutatott, de a beépítések következtében elinduló intenzív régészeti kutatás csak az elmúlt 10 évhez köthető. Nagy Margit császárkori leletanyag-gyűjtését eredményező helyszíni szemléit (1968, 1970) követően, csak 2006-ban nyílt lehetőség újabb adatgyűjtésre. Ekkor az Atlasz utca és a Zseliz utca közti szakaszon, gázcsőfektetéshez kapcsolódó földmunkák során négy császárkori kemence maradványát dokumentálta Éder Katalin és Kovács Eszter. A kiásott árokból nagy mennyiségű szarmata és kevés Árpád-kori kerámiatöre-

18. kép: A 2015-ös év során a XVI. ker., Nogradverőce úton végzett régészeti szakfelületek helyszínei

déket gyűjtöttek (ÉDER–KOVÁCS 2007). 2009-ben Bechtold Eszter a Nogradverőce út északi oldalán, a Zsemlekes és az Album utca vonala között szarmata és középkori kerámiát gyűjtött a felszínen. 2013-ban a Nogradverőce út 57. sz. telken Tóth Farkas Márton késő rézkori és császárkori telep-jelenségeket dokumentált (TÓTH 2015). 2014-ben az Ajak u. 2/a–d telken három sávalapozású és egy pontalapozású ház alapozási árkaiban Korom Anita végzett megelőző feltárást (KOROM 2016). Csak az egyik sávalapban érte el az altalajt, itt hét, szórványos leletanyagot tartalmazó gödröt talált, amelyek a császárkorra keltezhetőek. A Nogradverőce út 51. sz. telken Tóth Farkas Márton nyolc császárkori szarmata gödör feltárását és dokumentálását végezte el szakfelületi keretek között (TÓTH 2016). Ugyanitt később Kovács Ágnes vég-

zett megfigyelést, amelynek során néhány további, szórvány császárkori edénytöredéket talált.

2015. augusztus 10-én, a Nogradverőce út 35/b sz. (hrsz.: 104099/14) alatti ingatlanon, a Szilas-patak jelenlegi medrétől kb. 200 m-re délre fekvő, 187 m² alapterületű, 3 lakásos lakóépület építéséhez kapcsolódóan láttunk el régészeti szakfelületet (18. kép a). Az építési területen a 0,5 m széles, 1 m mély sávalapok kiásását a kivitelező egy körmös kanalas markolóval végezte. Változó vastagságú, laza, barna humuszréteg alatt, 0,7–1 m mélységben laza, sárga, homokos altalaj jelentkezett. Az épületalap keleti részén, kb. 1 m mélységben megfigyelhető bizonytalan, humuszos elszíneződésből egy darab szórvány, kézzel formált, óskori kerámiatöredék került elő. Pontosabb megfigyelések-

19. kép: Válogatás a XVI. ker., Nógrádverőce út 55. sz. telken előkerült késő rézkori, császárkori és középkori leletekből

re az omlékony talaj és a szűk árok miatt a kivitelezés során nem volt lehetőség. A szórványlelet alapján arra következtethetünk, hogy a fenti telek a már ismert, több korszakú régészeti lelőhely kiterjedésének nyugati határán fekszik.

2015. augusztus 28-án, a Nógrádverőce út 73. sz. (hrsz.: 104014/11) alatti ingatlan területén épült családi ház (18. kép b). A világossárga, homokos altalajt a 0,5 m széles, 0,8 m mély sávalapok kiásásakor megfigyelt 0,4–0,8 m vastagságú, laza, barna humuszréteg fedte. A földmunkák során régészeti lelet, vagy jelenség nem került elő. Ez alapján elképzelhető, hogy a lelőhely keleti irányú kiterjedése a megfigyeléssel érintett ingatlan területét már nem fedi le, attól nyugatra húzódik.

2015. szeptember 11. és 16. között, a Nógrádverőce út 55. sz. (hrsz.: 104074/5)

alatti telken, 310 m² alapterületű lakóépület építéséhez kapcsolódóan végeztünk szakfelülvizelési munkát (18. kép c). Az építési területen a lavírsík és a 0,5–0,6 m széles, 0,9–1,1 m mély sávalapok kiásásakor váltakozó vastagságú, helyenként bolygatott, laza, barna humuszréteg alatt, 0,1–1,2 m mélységben jelentkezett a területre jellemző laza, sárga, homokos altalaj. A humuszréteg vastagsága az épületalap északkeleti, Szilas-patakhöz közelebb eső része felé jelentősen nőtt, az eredeti térszín tehát a patakmeder felé folyamatosan mélyült. A földmunkák során nagy mennyiségű – elsősorban a talaj felső, mintegy 0,5 m vastag részéből származó – szórvány régészeti lelet, valamint a sávalapokban 12 önálló régészeti objektum került elő. A telepjelenségek (különböző méretű gödrök és egy délnyugat–észak-

keleti, a patakmederre merőleges irányú, keskeny árok) betöltéséből származó kis mennyiségű korhatározó lelet, valamint a szórványleletek 3 régészeti korszakba (késő rézkori Baden-kultúra, szarmata, középkor) sorolhatók. A beruházóval kötött szerződés szerint rendelkezésünkre álló idő- és költségkeret tartása érdekében a 12 önálló objektum és 16 rétegtani egység földmunkával érintett részeinek feltárását és dokumentálását a BTM régész (Korom Anita, Szilas Gábor) és régésztechnikus (Tóth András) állományának bevonásával végeztük el. A feltárt jelenségek és az előkerült leletek jól illeszkednek a területen ismert, több korszakú régészeti lelőhelyről eddig rendelkezésünkre álló információkhoz, annak kiterjedését nem módosítják.

2015. szeptember 21–22. között a Nógrádverőce út 63. sz. alatti telken (hrsz.: 104014/6) egy 244 m² kiterjedésű épület (18. kép d) 40–60 cm széles sávalapjainak gépi mélyítése során a humuszból és a szubhumuszból egyaránt kerültek elő szórvány edénytöredékek (19. kép). A sávalapok megtisztítása után az utcafront felőli telekszakas szelvényfalán a beásások jól látszottak a 60–70 cm mélyen jelentkező, sárga, homokos altalajban. A körmös kanállal végzett mélyítés során ezek nem különültek el. A beruházó által biztosított bontómunkás segítségével 1,5 nap alatt összesen 11 objektumhoz köthető 14 rétegtani egy-

ség dokumentálására került sor régészeti szakfelügyelet keretében.

A 2015 során végzett újabb szakfelügyelet megerősíti az eddigi megfigyeléseinket, miszerint a Szilas-patakot délről kísérő északnyugat-déleleti irányú dombhát északi lejtőjén és a patak teraszán a késő rézkori Baden-kultúra települése, egy kevés leletanyaggal bíró, feltehetően rövid ideig lakott, 3–4. századra keltezhető, császárkori barbár telep, valamint egy középkori település húzódik.

Korom Anita – Tóth Farkas Márton

Irodalom:

ÉDER–KOVÁCS 2007 • Éder K. – Kovács E.: Budapest XVI. ker., Nógrádverőce utca (Ajak utca – Nógrádverőce utca 104074/4 hrsz., valamint Ajak utca – Nógrádverőce utca 104074/10 hrsz. között). Aqfüz 13 (2007) 270–271.

KOROM 2016 • Korom A.: Budapest XVI. ker., Ajak u. 2/a–d (hrsz.: 104014/1, 104014/2, 104014/3, 104014/4) Aqfüz 21 (2015) 139.

TÓTH 2015 • Tóth F. M.: Budapest XVI. ker., Nógrádverőce út 57., hrsz.: 104074/6. Aqfüz 20 (2014) 130–132.

TÓTH 2016 • Tóth F. M.: Budapest XVI. ker., Nógrádverőce út 51. (hrsz.: 104074/3). Aqfüz 21 (2015) 138–129.

Rövidítésjegyzék

Abbreviations

Aqfűz	• Aquincumi füzetek. A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései (Budapest)
ArchÉrt	• Archaeologiai Értesítő (Budapest)
BTM	• Budapesti Történeti Múzeum
BHM	• Budapest History Museum
BudRég	• Budapest Régiségei (Budapest)
DissPann	• Dissertationes Pannonicae (Budapest)
HOMÉ	• A Herman Ottó Múzeum Évkönyve (Miskolc)
RégFüz	• Régészeti Füzetek (Budapest)
TBM	• Tanulmányok Budapest Múltjából (Budapest)

A 2015. évi feltárások közreműködői

Participants in the excavations in 2015

- Benda Judit • régész (BTM Középkori Osztály)
Beszedes József • régész (BTM Aquincumi Múzeum)
Biller Anna Zsófia • archaeozoológus (BTM)
Budai Balogh Tibor • régész (BTM Aquincumi Múzeum)
Daróczy Szabó László • archaeozoológus (BTM)
Éder Katalin • régész (BTM Régészeti Adattár)
Gyenes Gábor • technikus (BTM Aquincumi Múzeum)
Havas Zoltán • régész (BTM Aquincumi Múzeum)
Hegyri Borbála • technikus
Horváth Dániel • technikus
Horváth László András • régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
Horváth M. Attila • régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
Horváth Viktória • szerződéses régész
Kangyal Orsolya • rajzoló (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
Koncez Miklós • műszaki ellenőr (BTM Ásatási Iroda)
Korom Anita • (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
Kovács Ágnes • régész (BTM Ásatási Iroda)
Kovács Eszter • régész (BTM Középkori Osztály)
Kovács Tibor • geodéta (BTM Aquincumi Múzeum)
Kevevári Zsolt • geodéta (BTM Középkori Osztály)
Kraus Dávid • régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
Labancz Károly • műszaki ellenőr (BTM Ásatási Iroda)
Lajtos Tamás • rajzoló (BTM Aquincumi Múzeum)
Láng Orsolya • régész (BTM Aquincumi Múzeum)
Lassányi Gábor • régész (BTM Aquincumi Múzeum)
Libor Csilla • technikus
Mag Hella • technikus
Magyar Károly • régész (BTM Középkori Osztály)
Nádai Zsófia • technikus
Nagy Alexandra • régész (BTM Aquincumi Múzeum)
Nyúl János Tibor • technikus
B. Nyékhelyi Dorottya • régész (BTM Középkori Osztály)
Péror Krisztina Éva • technikus
Petrik Ildikó • adminisztráció (BTM Ásatási Iroda)
Sánta Barbara • szerződéses régész
Seres Viktor • geodéta (BTM Aquincumi Múzeum)
Szalai Emese • szerződéses régész
Szeredi Anna • szerződéses régész
Székely Anna • technikus
Szigeti Judit • szerződéses régész
Szilágyi Gábor • régész (BTM Középkori Osztály)
Szilas Gábor • régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
Szolnoki Tamás • régész (BTM Középkori Osztály)
Terei György • régész (BTM Középkori Osztály)
Tóth András • régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
Tóth Anikó • régész (BTM Középkori Osztály)
Tóth Farkas Márton • régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
Végh András • régész (BTM Középkori Osztály)
Viemann Zsolt • geodéta (BTM Középkori Osztály)
Zádor Judit • régész (BTM Középkori Osztály)
Zsidi Paula • régész (BTM Aquincumi Múzeum)

A 2015. évi jelentősebb feltárások megbízói és támogatói

Employers and patrons of the most important excavations in 2015

- COLAS ALTERRA Zrt.
2040 Budaörs, Piktortéglá utca 2–4.
(*Budapest XXII. ker., Hugonnai Vilma utca – BKISZ III/1. részterület*)
- EB Hungary
1163 Budapest, Máté utca 8.
(*Budapest III. ker., Aquincum HÉV megálló*)
- FORSTER GYULA NEMZETI ÖRÖKSÉGVÉDELMI ÉS VAGYONGAZDÁLKODÁSI KÖZPONT
1113 Budapest, Daróczi út 3.
(*Budapest III. ker., Szőlő utca 9–11.*)
- GRAPHISOFT PARK Ingatlanfejlesztő Kft.
1031 Budapest, Záhony utca 7.
(*Budapest III. ker., Graphisoft Park*)
- KABÁCS KÁROLY
1186 Budapest, Visnyovszky utca 2/II/2.
(*Budapest XVI ker., Nógrádverőce út 35/b.*)
- KÁDI GERGELY
1116 Budapest, Hunyadi utca 28.
(*Budapest XVI ker., Nógrádverőce út 55.*)
- KATLAN Befektetési Zrt 1033
1033 Budapest, Polgár utca 8–10.
(*Budapest III. ker., Csúcshegy Harsánylejtő*)
- KKE-WEST Kft 5100
Jászberény, Jásztelki út 73.
(*Budapest XXII. ker., Nagytényi út 49.*)
- KÖZGÉP Építő és Fémszerkezetgyártó Zrt.
1239 Budapest, Haraszti út 44.
(*Budapest XXI. ker., Csepel-Szabadkikötő*)
- KIVING Kft.
1117 Budapest, Fehérvári út 70.
(*Budapest I. ker., Színház utca 1-11.*)
- NEMZETI KULTURÁLIS ALAP
1085 Budapest, Gyulai Pál utca 13.
(*Budapest III. ker., Aquincum polgárváros – Peristyliumos épület*)
- SIMON ATTILA
1163 Budapest, Borotvás utca 52.
(*Budapest XVI ker., Nógrádverőce út 63.*)
- SWIETELSKY MAGYARORSZÁG Kft.
1117 Budapest, Irinyi József utca 4–20.
(*Budapest III. ker., Esztergomi vasút vonala*)
- STRABAG Általános Építő Kft.
1117 Budapest, Gábor Dénes utca 2.
(*Budapest III. ker., 10. sz. főút új nyomvonal*)
- VARGA EMESE
1163 Budapest, Pirosrózsa utca 2.
(*Budapest XVI ker., Nógrádverőce út 37.*)
- VÁROSLIGET Ingatlanfejlesztő Zrt.
1146 Budapest, Dózsa György út 84/a.
(*Budapest XIII. ker., Szabolcs utca 33.*)
- WESTBERG építőipari és kereskedelmi Kft.
1119 Budapest, Andor utca 47–49.
(*Budapest XXII. ker., Hegyfok utca – BKISZ IV/1. részterület*)